

Vlasta Švoger
Željko Dugac

Uvod gostujućih urednika

Proizvodnja i cirkulacija znanja na (polu-)periferiji u predmodernom i modernom dobu

Povijest znanosti koja već dulje vrijeme zaokuplja pozornost povjesničara, ali i znanstvenika drugih disciplina, etablirala se kao važna subdisciplina historijske znanosti. Od početka 21. stoljeća odvija se intenzivan proces epistemološke transformacije povijesti znanosti u povijest znanja. Premda je povijest znanja nastala kao odgovor na poticaje za revitalizacijom kulturne historije, ona pruža inspirativni teorijsko-metodološki okvir i za intelektualnu, političku i ekonomsku historiju, a u novije vrijeme i za povijest školstva i obrazovanja. O intenzitetu razvoja subdiscipline povijesti znanja svjedoče brojni novopokrenuti znanstveni časopisi, objavljeni znanstveni radovi i održane konferencije te one koje bi se uskoro trebale održati. U sklopu razvoja povijesti znanja u novije su vrijeme vrlo važnu ulogu imali, i imaju, heuristički koncepti proizvodnje i cirkulacije znanja koji se primjenjuju u europskim i izvanoeuropskim historiografijama.

Spoznajne i objasnidbene mogućnosti koncepata proizvodnje i cirkulacije znanja bile su središnja tema međunarodnoga znanstvenog skupa *Production and Circulation of Knowledge in the (Semi-)Periphery in the Early Modern and Modern Period (Proizvodnja i cirkulacija znanja na (polu-)periferiji u predmodernom i modernom dobu)*. Održan je 11. i 12. veljače 2021, ali ne u Zlatnoj dvorani Hrvatskoga instituta za povijest u Zagrebu, kako je bilo planirano, nego *online* zbog pandemije. Znanstveni je skup organiziran u okviru dva tematski srodna istraživačka projekta koja financira Hrvatska zaklada za znanost: *Hrvatska znanstvena i filozofska baština: transferi i apropijacije znanja od srednjeg vijeka do dvadesetog stoljeća u europskom kontekstu*, HRZZ, IP-2016-06-6762 (voditelj Željko Dugac), kojem je to ujedno bio i završni znanstveni skup, te *Europski korijeni moderne Hrvatske: transfer ideja na političkom i kulturnom polju u 18. i 19. stoljeću*, HRZZ, IP-2018-01-2539 (voditeljica Vlasta Švoger), koji još uvijek traje. Na skupu su sudjelovali brojni znanstvenici iz zemlje i inozemstva koji su predstavili svoja istraživanja iz područja intelektualne i kulturne povijesti primjenjujući koncepte proizvodnje i/ili cirkulacije znanja. U ovom tematskom broju časopisa *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* tiskani su neki od radova koji su u sažetoj varijanti bili predstavljani na spomenutom znanstvenom skupu.

Velika nam je čast što na početku ovog tematskog broja možemo objaviti poseban intervju s jednim od najpoznatijih i najutjecajnijih povjesničara zna-

nja, Johanom Östlingom, profesorom na Odsjeku za povijest Sveučilišta Lund u Švedskoj i ravnateljem Centra za povijest znanja Lund (Lund Centre for the History of Knowledge, LUCK). Razgovor je vodio Jan Surman, intelektualni povjesničar i vrsni poznavatelj trendova u okviru suvremene povijesti znanja, koji radi u Masarikovom institutu i Arhivu Češke akademije znanosti. Östling je u razgovoru sa Surmanom iznio svoja iskustva vezana uz istraživanja povijesti znanja, intelektualne, političke i kulturne povijesti moderne Europe. U intervjuu se kritički promišljaju pozitivne strane, ali i potencijalni nedostaci trenutno vrlo popularnog istraživačkog koncepta cirkulacije znanja, koji prakticiraju i promoviraju upravo znanstvenici različitih humanističkih i društvenih disciplina u Centru za povijest znanja Lund. Vjerujemo da će razmišljanja i ideje Johana Östlinga i Jana Surmana poticajno i inspirativno djelovati na buduća domaća istraživanja u polju povijesti znanja.

Treći svezak *Radova*, posvećen proizvodnji i cirkulaciji znanja, strukturiran je tematski i kronološki. Branka Grbavac i Željko Dugac u radu naslovljenom „Srednjovjekovni rukopisni primjerak Aviceninog medicinskog djela *Cantica canticorum cum commento Averrois* iz Metropolitanske knjižnice u Zagrebu“ čitatelje vraćaju u davnu prošlost. Na temelju prijepisa nastalog u 14. stoljeću donose paleografsku i ortografsku analizu teksta te povijesno- medicinsku analizu sadržaja Aviceninog medicinskog rukopisa *Cantica canticorum*. Autori raspravljaju o ulozi srednjovjekovnih medicinskih kodeksa u praćenju putova širenja znanja te percepcije antičke medicinske i filozofske misli u sklopu arapskih i srednjovjekovnih medicinskih doktrina.

Zrinka Blažević u radu „Knowledge Production in the Work *Canones de medicina solidorum* (1707) by Georgius Baglivi“ polazi od pretpostavke da ranonovovjekovno medicinsko znanje obilježavaju mnogostruke poveznice između raznorodnih znanstvenih paradigmi. U radu analizira epistemičku strukturu djela *Canones de medicina solidorum (Pravila o medicini čvrstih dijelova)*, posljednjega djela koje je za života objavio talijanski liječnik dubrovačkoga podrijetla, Đuro Baglivi. Autorica analizira na koji je način Baglivi kombinirao teorije antičkih medicinskih autoriteta s koncepcijama svojih suvremenika liječnika i zaključuje da je analizirano djelo svojevrsni medicinski palimpsest. Z. Blažević radom dokazuje da ranonovovjekovno medicinsko znanje nije kreirano linearno, na temelju sukcesivnih smjena znanstvenih paradigmi, već je nastajalo u složenim procesima transtemporalnih isprepletanja različitih intelektualnih tradicija.

Gordan Ravančić u prilogu „Dubrovnik’s Invention of Quarantine and Transfer of Knowledge about Spread of the Epidemics“ obrađuje „izum“ koncepta karantene (izolacije) u srednjovjekovnom Dubrovniku, nastao kao rezultat pomnih promatranja i iskustava proizašlih iz prethodnih epidemija kuge. Iako nisu imale medicinska znanja o zaraznim bolestima, dubrovačke su vlasti 1377. godine, na

temelju promatranja bolesti, proglasile uredbu protiv širenja epidemija. Njome je propisana jednomjesečna preventivna izolacija trgovaca i putnika koji su dolazili u Dubrovnik. Želeći spriječiti širenje zaraznih bolesti i sačuvati trgovačku djelatnost, u kasnijim su desetljećima dubrovačke vlasti razradile mjere i do kraja 14. stoljeća stvorile prvi (javni) zdravstveni ured. Javno-zdravstvene mjere Dubrovačke Republike, koje su se postupno proširile na cijelo mediteransko područje, dalje su razrađivane. Venecija je, pak, sredinom 15. stoljeća produljila izolaciju s 30 na 40 dana (*quaranta*), iz čega je izvedeno ime za protuepidemijsku mjeru izolacije. Dubrovački model karantene kasnije je imao važnu ulogu u sprječavanju širenja epidemijskih bolesti u graničnom području s Osmanskim Carstvom.

Marijana Borić u članku „Marin Getaldić – preteča novovjekovnog pristupa istraživanju prirode“ analizira Getaldićev doprinos razvoju novih matematičkih metoda te utemeljenju novih područja istraživanja i pristupa istraživanju prirode zasnovanog na eksperimentalnom radu, kvantitativnom pristupu te na primjeni matematike. Inovativni znanstveni pristup hrvatskog matematičara svjetskoga glasa autorica prikazuje analizirajući Getaldićevo djelo *Promotus Archimedes*. Tematizira i njegov odjek u novovjekovnoj prirodnoznanstvenoj zajednici te utjecaj na razvoj znanosti u ranome novom vijeku. Istraživanje Marijane Borić dokazuje da je Marin Getaldić eksperimentalno utemeljenim istraživanjima u području matematike napravio prekretnicu u dotadašnjem poimanju matematike kao apstraktne discipline, neprikladne za opis fizičkoga svijeta.

Ivan Majnarić u prilogu „*In obsidione Constantinopolitana... mortem oppetiisse – the Uses of the Past and the Reconstruction of Social Knowledge: The Case of the Oršić Family*” na primjeru mišljenja raširenog u hrvatskoj historiografiji 19. stoljeća da je Ivan, sudionik u obrani Konstantinopola, rodonačelnik te ugledne obitelji hrvatskih velikaša 18. stoljeća, prati dinamičnu transformaciju lokalnog društvenog znanja u procesu narativizacije prošlosti. Autor prikazuje i kako se u različitim socijalnim i situacijskim kontekstima takva transformacija koristila za preoblikovanje normativne političke zajednice. Analizirajući ulogu hrvatskih povjesničara 19. stoljeća, napose Ivana Kukuljevića Sakcinskog, u (pre)oblikovanju narativa o obitelji Oršić, Majnarić navedeni primjer koristi i za problematiziranje uloge povjesničara u stvaranju povijesti.

Vlasta Švoger također razmatra djelovanje Ivana Kukuljevića Sakcinskog na historiografskom polju. U radu naslovljenom „*The First Croatian Scientific Journal as a Site of Production and Circulation of Knowledge*“ analizira prvi hrvatski znanstveni časopis, *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku*. Pritom primjenjuje analitički model povijesti znanja Philippa Sarasina te analitički koncept cirkulacije znanja koji su oblikovali Andreas Kilcher i Philipp Sarasin, a promovira ga i primjenjuje istraživačka skupina na Sveučilištu Lund. Nastanak i djelovanje navedenog časopisa razmatraju se u političkom kontekstu Habsburške Monarhije i Hrvatske sredinom

19. stoljeća te u kontekstu razvoja znanstvenih časopisa u drugim europskim zemljama u istom stoljeću. U radu se analiziraju različiti tipovi i oblici proizvodnje znanja iz raznih humanističkih područja te način i dometi cirkulacije znanja prezentiranog u časopisu. Evaluira se i uloga navedenog časopisa u oblikovanju moderne hrvatske historijske znanosti.

Temom cirkulacije znanja bavi se i Zrinko Novosel u radu „Circulation of Natural Law Knowledge in the Habsburg Monarchy: Public Examinations of the Zagreb Professors Vinko Kalafatić and Pavao Antun Marković“. Autor analizira cirkulaciju pravnog znanja u akademskim krugovima Habsburške Monarhije krajem 18. i početkom 19. stoljeća na primjeru pitanja za javne ispite pravника Vinka Kalafatića i Pavla Antuna Markovića, prvih profesora na Katedri za prirodno, opće javno i međunarodno pravo na Kraljevskoj akademiji znanosti u Zagrebu. U prvom dijelu rada ukratko je predstavljen razvoj discipline prirodnog prava na njemačkim i sveučilištima u Habsburškoj Monarhiji te njegovi glavni protagonisti. Zatim su prikazani izvori na kojima je provedeno istraživanje – pitanja za javne ispite, obično nazvana *Tentamen publicum*, dvojice zagrebačkih profesora, da bi se potom utvrdile sličnosti i razlike u njihovoj strukturi. U drugome dijelu rada kombinacijom metodoloških pristupa „pomnog čitanja“ i „čitanja iz daljine“, pomoću alata za digitalnu obradu teksta, analiziraju se modifikacije pravnih ideja u sklopu navedenih izvora i upućuje se na mogućnost detekcije cirkulacije znanja putem kvantitativne analize podataka.

Nadovezujući se na tematiku cirkulacije znanja Tihana Luetić u prilogu „Regional Background of the Student Body at the Faculty of Law of the Royal University Francis Joseph I in Zagreb (1874-1918) and Student Circulation“ donosi analizu različitih obilježja studentske populacije, napose regionalnog podrijetla studenata, u razdoblju od osnutka modernog Sveučilišta u Zagrebu 1874. do kraja Prvoga svjetskog rata. Proučava podrijetlo domaće inteligencije te proces širenja pristupa visokom obrazovanju koje interpretira kao jedan od aspekata procesa modernizacije. Autorica je utvrdila da Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu nije u potpunosti uspio ostvariti ciljeve koji su bili postavljeni prilikom osnutka Sveučilišta: da zajedno sa Sveučilištem bude katalizator promjena u bržem povezivanju stoljećima odvojenih hrvatskih krajeva te da preuzme prosvjetiteljsku ulogu među ostalim južnoslavenskim narodima. Pravni fakultet u tome je samo djelomice uspio, jer su na njemu studirali pretežno studenti iz Hrvatske i Slavonije te razmjerno mali broj studenata iz drugih hrvatskih i južnoslavenskih pokrajina. Autorica je analizirala i cirkulaciju hrvatskih studenata na stranim sveučilištima u promatranom razdoblju i utvrdila da je 30% studenata prava u Zagrebu provelo dio svojeg akademskog obrazovanja na inozemnim sveučilištima, uglavnom onima u Austro-Ugarskoj Monarhiji.

Temat završava prilogom Marine Protrka Štimec pod naslovom „From Genius to Bohemian. Authorship Figures at the Turn of the 20th Century“. U njemu autorica,

koristeći nekoliko poznatih primjera iz povijesti hrvatske i svjetske književnosti (Gundulić, Mažuranić, Ujević, Matoš, Baudelaire), analizira promjene u tipovima autorstva od druge polovice 19. do prvih desetljeća 20. stoljeća. Pritom polazi od pretpostavke da procesi stvaranja književnog polja, nacionalnog i svjetskog kanona književnosti dobivaju šire društveno i kulturno značenje u procesu izgradnje identiteta, jezika i kulture malih nacija, poput hrvatske. U tom kontekstu razmatra ulogu koju figura genija ima u egzemplarnim kulturnim procesima prvih desetljeća navedenog razdoblja te modifikacije percepcije i uloge autorske figure u njegovim kasnijim desetljećima zahvaljujući promjeni društvenih i ekonomskih odnosa. Analizirajući djela i aktivnosti Antuna Gustava Matoša i Tina Ujevića, istaknutih autora moderne hrvatske književnosti, u drugome dijelu rada razmatra kako su navedeni autori svojim umjetničkim i društvenim angažmanom djelovali kao kulturni i društveni posrednici.

Zahvaljujemo svim znanstvenicima koji su sudjelovali na međunarodnoj znanstvenoj konferenciji *Production and Circulation of Knowledge in the (Semi-) Periphery in the Early Modern and Modern Period* i koji su doradili i dopunili svoja izlaganja uobličivši ih u znanstvene radove koji su objavljeni u tematsko-me broju časopisa *Radovi*. Iskrenu zahvalu upućujemo i kolegi Janu Surmanu koji je umjesto dorađenog izlaganja s konferencije napravio iznimno vrijedan intervju s Johanom Östlingom, jednim od najistaknutijih znanstvenika u polju povijesti znanja. Kolegi Östlingu zahvaljujemo na sudjelovanju u intervjuu te na originalnim i intelektualno poticajnim razmišljanjima. Velika hvala uredništvu časopisa *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, koje je omogućilo da cjeloviti radovi s navedene konferencije budu objavljeni. Nadamo se da će biti zanimljivi čitateljima, korisni i poticajni istraživačima intelektualne i kulturne povijesti te da će potaknuti zanimanje za heurističke koncepte proizvodnje i cirkulacije znanja i njihovu primjenu u hrvatskoj historiografiji.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

53

BROJ 3

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase, sans-serif font.

ZAGREB 2021.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 53, broj 3

Izdavač / Publisher
Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher
Domagoj Tončinić

Glavna urednica / Editor-in-Chief
Inga Vilogorac Brčić

Gostujući urednici / Guest Editors
Vlasta Švoger i Željko Dugac

Uredništvo / Editorial Board
Jasmina Osterman (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac (moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council
Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz), Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

*Izvršni urednik za tuzemnu i inozemnu razmjenu /
Executive Editor for Publications Exchange*
Martin Previšić

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant
Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address
Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Poseban broj
Proizvodnja i cirkulacija znanja

Special Issue
Production and Circulation of Knowledge

Naslovna stranica / Title page by

Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout

Marko Maraković

Lektura / Language editors

Samanta Paronić (hrvatski / Croatian)

Edward Bosnar (engleski / English)

Tisak / Printed by

Tiskara Zelina d.d., Sveti Ivan Zelina

Naklada / Issued

200 primjeraka / 200 copies

Ilustracija na naslovnici

Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*